

КС. ВАЛЬДЕМАР В. ЖУРЕК SDB – ЛЮБЛІН

80-ТАРІЧНИЦЯ СМЕРТІ РАДЯНСЬКОГО ЗАСЛАНЦЯ КСЬОНДЗА РОМАНА НЕВІТЕЦЬКОГО 1891-1942

1. Вступ

4 січня 2022 р. минуло 80 років від мученицької смерті салезіянина о. Романа Невітецького, якого старші співбрати по роках згадували з великою вдячністю. Ксьондз Броніслав Шиманський (1921 - 2016)¹ вихованець салезіянського дому (закладу) і учень Нижчої Духовної Семінарії в Погжебеню біля Рибніка роки своєї молодості та науки провів під опікою настоятеля (директора) в Погжебеню кс. Р. Невітецького. Ксьондз Шиманський твердив, що власне кс. Невітецькому він завдячує своє рішення присвятити життя Богові в згромадженні оо. Салезіян. Свогодавнього директора він охарактеризував так:

„Ксьондз Невітецький був людиною шляхетного характеру і лагідного уособлення, батьківським у відношенні до молоді, турбувався за кожного вихованця. Він викликав довіру і був прикладом взірцевого священика і салезіянина-вихователя”².

Кс. Вальдемар Вітольд Журек – габілітований доктор історії Церкви, професор Люблінського Католицького Університету, директор Осередку Архівів, Бібліотек та Костельних Музеїв Люблінського Католицького Університету. ORCID: 0000-0002-5602-5077. Kontakt: waldemarzurek@o2.pl

1. W. W. Żurek SDB, *Pastoralna działalność kinematograficzna i rekolekcyjna księdza Bronisława Szymańskiego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 103 (2015).
2. Цит. за: W. W. Żurek SDB, *Salezjańscy Męczennicy Wschodu*, Lublin 2003, s. 185.

2. У родинному домі

Роман Невітецький народився 9 серпня 1891 р. в Суліславі біля Оданова у Великопольщі. Він був сином вчителя Телесфора і Ванди з Вощиньських, найстаршим з їх дітей. Батько кс. Романа був жонатим два рази. Перша жінка – Ангеля Новакевіч, донька Антонія і Маріанни з дому Завідзкої, з котрою він мав двоє дітей: Стефанію (нар. 18 липня 1886 р.) і Яна (нар. 22 грудня 1888 р.) померла у тридцятиоднорічному віці під час народження Яна. Друга дружина Телесфора була Ванда Вощиньська, мати Романа. В день народження Роман прийняв хрещення в парафії св. Войцеха в Янкові Залесьному³. Його хресними батьками були Томаш Матушевський, вчитель з Янкова Залесьного і Міхаліна Ставна, вчителька з Лонкоцін. Таїнство миропомазання він прийняв 9 вересня 1904 р., обираючи ім'я Юзеф. Живучи на пруській території він був вихований у польському патріотичному і національному дусі і в родинній релігійній атмосфері. Після закінчення німецької народної школи, батько вчив Романа польської, латинської та французької мов⁴. Читаючи салезіянський місячник „Вядомосьці Салезьянське”⁵, котрий видавали в Турині і кольпортували в цих роках у Великопольщі, Роман дізнався про старших ровесників, які виїжджали до Італії, щоб тамв салезіянських осередках навчатися і приготувлятися до священства, вирішив сам стати салезіянином.

3. У сфері салезіянських впливів

В 1908 році 17-річний Роман був прийнятий до салезіянського закладу Дашаві біля Стрия, у львівській архидієцезії. Тутешня Нижча Духовна

3. Архидієцезіальний Архів у Познані (далі ААП), Книга хрещень парафії Янкув Залесьни 1891 рік, Метрика хрещення Романа Невітецького.
4. Салезіянський Архів Краківської Інспекторії (далі:САКІ), Група: Померлі співбрати. Приватні документи кс. Романа Невітецького, Посвідчення Телесфора Невітецького про проведення приватних уроків сину Роману з польської, латинської і французької мов, Суліслав 29 червня 1900 рік.
5. „Вядомосьці Салезьянське” – це польськомовна версія італійського місячника „VollettinoSalesiano” –Салезіянський Бюлетень, котрий видавався від 1877 р. в Турині кс. Яном Боско, започаткована в січні 1897 р. як „Вядомосьці Салезьянське”, редаговані кс. Віктором Грабельським (1857-1902) в Турині. В період національної неволи місячникна польські землі провозили контрабандою: в Галичину, Сілезію і до полонії в Європі, інформуючи читачів про салезіянську діяльність.

Семінарія була призначена для так званих Синів Марії⁶. У ній учні старшого віку вчилися в приватній нижчій класичній гімназії. Директором нижчої семінарії від 1907 до 1912 р. був кс. Валенти Вечорек. Керівником (радником) школи після перенесення в 1909 р. кс. Валентего Козака до Перемишля став неопресвітер – кс. Пьотр Вертеляк. В Дашаві Роман закінчив три гімназійні класи. Директор нижчої семінарії кс. В. Вечорек написав: „Впродовж цілого періоду навчання його поведінка як учня гімназії з усіх сторін була взірцева і бездоганна”⁷.

Салезіянська Нижча Духовна Семінарія в Дашаві не мала статусу державних шкіл. Тому після третього класу практикувалося розміщення тамтешніх учнів в дидактичних осередках, які мали такі права. Ці учні після екзамену з матеріалу пройденого в трьох середніх класах нижчої гімназії, приймалися до четвертого класу гімназії яка мала права державних шкіл. Наслідки такої практики виявилися позитивними. Спочатку для таких малосемінаристів треба було отримати в Управлінні шкільного округу дозвіл на екзамендо четвертого класу, і їх представляли шкільній владі як аспірантів до згромадження. До нього приймалися теж кандидати у старшому віці і відповідно здібних, котрим вже виповнилося 16 років - вік який зобов'язував до науки у гімназії. Тому був потрібний дозвіл Управління на продовження їхнього навчання у четвертому класі⁸.

16 серпня 1911 р. Романа прийняли до салезіянської закладу ім. ксьондза Боско в Освенцимі, де він розпочав науку в четвертому класі нижчої класичної гімназії⁹. На закінчення навчання у цьому класі він отримав відмінні та добрі оцінки і тільки одну задовільну з грецької мови. Перед кінцем шкільного року 1911/1912 науки в Освенцимі він подав Директорові освенцимського закладу кс. Станіславові Пливачеку заяву з проханням про допуск до салезіянського новіціату. У цій заяві він лаконічно написав: „Преподобний Отче Директоре! Звертаюсь до Вас з проханням прийня-

6. „Синове Марії” (Сини Марії) - так називали молодих людей, котрі незважаючи на старший вік прагнули реалізувати священиче покликання. Оскільки з огляду на вік вони не могли ходити до загальних шкіл (державних, публічних), вони навчалися у приватних салезіянських дидактичних закладах – малих духовних семінаріях, доповнюючи освіту з нижчої класичної семінарії. Це давало їм можливість бути прийнятими до чернечого новіціату і здобувати семінарійну богословську освіту.

7. САКІ, Група: Померлі співбрати, Приватні документи кс. Романа Невітецького, Свідectво моральності від 17 липня 1912 року, Дашава кс. Валенти Вечорек.

8. W. W. Żurek SDB, *Szkoły salezjańskie w Oświęcimiu na tle salezjańskiego szkolnictwa średniego ogólnokształcącego i zawodowego na ziemiach polskich 1900-1939*, Lublin 2010, s. 368-369.

9. *Personel salezjański i wychowankowie Zakładu im. Księdza Bosko w Oświęcimiu 1898-1917*, oprac. i wyd. W. W. Żurek SDB, Lublin 2014, s. 172.

ти мене до новіціату. Не втрачаю надії, що моє прохання буде прийняте. З найвищою повагою Роман Невітецький, учень IV гімназійного класу¹⁰.

На засіданні 19 червня 1912 р. Капітули (Ради) Дому¹¹ освенцимського закладу, на котрому розглядалися заяви кандидатів до новіціату, капітульні отці¹² позитивно розглянули (4 до 1) прохання Романа Невітецького¹³. Директор осередку кс. С. Пливачек так охарактеризував гімназіаліста Невітецького після його річного перебування в Освенцимі: „[Невітецькій] перебуваючи в інтернаті з моральної точки зору поводився завжди добре і бездоганно. Тут теж відбув аспірантат”.

Рада австрійської Провінції Святих Ангелів Охоронців з осередком в Освенцимі, під головуванням інспектора Пйотра Тіроне 20 червня 1912 р. прийняла рішення прийняти Р. Невітецького до салезіянського новіціату¹⁴. Від 1907 р. він знаходився в Домі Найсвятішого Серця Ісуса в Радній в Словенії. Заможний і впливовий словенський священник Ян Смекар, котрий ще раніше приготував для салезіянців місце в Любляні, віддав їм маєток Тарішкі Град (нім. Ruckenstein), тобто палац в Радній - маленькому словацькому селі. Об'єкт мав форму квадрату з двориком всередині, оточений внутрішніми верхньою і нижньою галереєю. Розташований в здоровій і мальовничій околиці Динарських Альп, у певній віддалі від житлових будинків, він надавався на формаційний дім. Навпроти замку, на протилежному березі

-
10. САКІ, Група: Померлі співбрати, Приватні документи кс. Романа Невітецького, Прохання до Ксьондза директора Станіслава Пливачека про прийняття до новіціату, Освенцим дня 17 червня 1912 року.
 11. Капітула Дому, сьогодні Рада Дому – згідно з конституціями ордену помагала настоятелю (директору) в адмініструванні осередка. До капітули згідно з законодавством і посадою належали: директор як головуючий, префект (заступник директора – в теперішніх часах адміністратор), катехит дому, радник та салезіяни, що були відповідальні за окремі сектори праці в даному закладі. Тих останніх призначав настоятель провінції – інспектор.
 12. В засіданні капітули брали участь отці – радники: Станіслав Пливачик – директор, Антоні Котарський – префект (адміністратор), Домінік Кагессе – катехит осередку, Антоні Гльонд – радник гімназії, Юзеф Буяр – радник ремісників.
 13. На цьому засіданні розглядали заяви восьми освенцимських гімназіалістів, які закінчували четвертий клас (Станіслав Юшкевіч, Віктор Мрозек, Роман Невітецький, Леон П'ясецький, Кароль Пенчек, Юзеф Шафарчик, Юзеф Вибранец, Юзеф Вінклер) як кандидатівна клериків та п'яти кандидатів на братів – коадюторів (Юзеф Зайдель – ремісник, Леон Сьмеціньсий – пекар, Пйотр Добіята, Станіслав Галадин, Ян Кайзер – столяр). *Kapituła Domu Macierzystego Salezjanów w Polsce 1909-1928*, Zakładu im. Księdza Bosko w Oświęcimiu, oprac. i wyd. ks. W.W. Żurek, Lublin 2014, s. 61.
 14. W. W. Żurek SDB, *Salezjańscy Męczennicy Wschodu*, s. 171.

ріки Сави знаходився костел св. Роха. Другим боком замок майже прилягав до високого пасма гір, відділений від нього скалистою дорогою¹⁵.

Річний новіціат Роман відбув у 1912/1913 р., де обов'язки директора дому і магістра новіціату від 1911 р. виконував кс. Антоні Симьор (до 1917 року). Тодішніми вихователями були: кс. Юзеф Мезе – адміністратор дому, кс. Антоні Гльонд – радник і кс. Францішек Галадин – сповідник. Перед закінченням новіціату кожний новик подавав настоятелю новіціатського дому прохання про допуск до складання тимчасових обітів. Новик Р. Невітецький у своїй заяві написав: „Я, що нижче підписався, перед закінченням новіціату, маючи підтримку зі сторони отця сповідника осмілююсь звернутися до преподобного отця директора з проханням щоби прийняти святі обіти згідно зі Статутом св. Франциска Салезія. Новіціат я розпочав пунктуально з початком року новіціату і досі з Божою милостю і допомогою зберігаю покликання, маю надію, що достатньо вивчив Статут Товариства і що зможу з Божою поміччю практикувати все, що записано в Статутах і що потрібне для життя у салезіянському ордені. Уповаючи Богу, що здійсняться мої гарячі прагнення і я як найшвидше зможу скласти обіти. Я хочу покійно ще раз поновити своє прохання. З найбільшою пошаною кл. (клерик) Роман Невітецький. Радна дня 10 березня 1913 р.”¹⁶.

На закінчення року початкової формації в Радній 15 серпня 1913 р., у свято Успіння Пресвятої Богородиці, в новіціатській каплиці новик Р. Невітецький склав перші трьохрічні монаші обіти. У Радній він теж закінчив п'ятий клас гімназії і розпочав навчання у семінарії – філософські курси. Звідти 5 травня 1914 р. як пруського підданого та придатного до військової служби Романа мобілізували до війська та скерували на фронт. На війні він провів п'ять років та один місяць. Під час бою він отримав поранення в ногу, внаслідок чого він до кінця життя лишився інвалідом, маючи одну ногу негнучкою. До згромадження в Освенцимі Невітецький повернувся 2 вересня 1919 р. де приватно продовжував науку, пропрацьовуючи матеріал середнього восьмого класу. Після успішної здачі екзамену з цього класу Роман продовжував навчання в Салезіянському філософському інституті в Кракові, на Лосювці. Після закінчення навчання педагогічну практику - асистенцію Невітецький відбував в освенцимському закладі. 16 липня 1921 р. на засіданні Капітули Дому Закладу ім. кс. Яна Боско в Освенцимі розгля-

15. J. Ślósarczyk SDB, *Historia Prowincji Świętego Jacka Towarzystwa Salezjańskiego w Polsce*, t. 1: *Pierwsi Polacy Salezjanie*, Pogrzebień 1960, s. 278-283 [мпс-АSІК]; А. Świda SDB, *Towarzystwo Salezjańskie. Rys historyczny*, Kraków 1984, s. 80, 82.

16. САКІ, Група: Померлі співбрати, Приватні документи кс. Романа Невітецького, Заява новика Невітецького про допуск до складання обітів, Радна дня 10 червня 1913 року; *Elenco Generale Della Società di S. Francesco di Sales al. 1° Gennaio 1913*, Torino 1913, s. 71-72.

далися заяви про допуск до складання вічистих обітів трьох салезіянських клериків: Романа Невітецького, Адама Перхуця і Яна Петшака¹⁷.

Інспекторська капітула провінції під керівництвом інспектора кс. П. Тіро-не 20 липня 1921 р. в Освенцимі на засіданні підтвердила позитивну характеристику Капітули в Освенцимі. Клерика Р. Невітецького допустили до поновлення обітів – трьохрічних, а не так як він просив - вічистих¹⁸. Часові обіти Р. Невітецький поновив 28 липня 1921 р. в Клечі Дольній біля Вадовіц.

На богословські студії настоятелі Провінції св. Станіслав Костки скерували клерика Невітецького до Італії. Навчання він розпочав 15 вересня 1922 р. в Міжнародному Теологічному Інституті св.Михайла у Фоліццо. Від наступного року він продовжував навчання в Міжнародному Теологічному Інституті Ксьондза Боско в Турині на ViaSaboto 27.16 квітня 1924 року. Р. Невітецький зложив вічисті обіти. Священічі свячення він прийняв в Турині з рук архієпископа Юзефа Гамба 12 липня 1926 року¹⁹.

4. Священіча праця ксьондза Романа Невітецького

Після повернення на батьківщину неопресвітер Р. Невітецький працював один рік в Салезіянському Колегіумі в Александрові Куявському, де виконував обов'язки катехета закладу ізагальноосвітньої школи, катехета в міських школах, капелана шпиталю і парафіяльного вікарія. У наступному

17. *Kapituła Domu Macierzystego Salezjanów w Polsce 1909-1928*, s. 153.

18. Статут Товариства Св. Франциска Салезія (Краків 1907) допускав можливість принесення перших обітів на три роки. Після цього терміну можна було їх поновити на чергові три роки або скласти вічисті обіти. В проханні про допуск до вічистих обітів клерик Невітецький пояснював, що під час служби в пруській армії і перед поверненням до монашого життя (від 5 травня 1914 року до 2 вересня 1919) жив в переконанні , що обіти під час війни були „призупинені”.Таким чином перші трьохрічні обіти закінчувались в середині вересня 1921 року. Згідно з декретом *Interrelignas* і поєднаній з ним декларації, в його випадку потрібна була диспенза Апостольської Столиці до складення вічистих обітів. З огляду на застереження членів Капітули щодо його практики салезіянського життя і монаших інспекторіальна Капітула допустила його до складення повторних трьохрічних обітів. W. W. Żurek SDB, *Salezjańscy Męczennicy Wschodu*, s. 173.

19. Архієпископ Гамба Юзеф (1857-1929) – кардинал, архієпископ Турину. Священічі свячення прийняв в 1880р. в Асті. Від 1883 року був генеральним вікарієм дієцезії Асті, суфраганій Турину. В грудні 1901 року був обраний єпископом Бієллі, в П'ємонті, в метрополії Верчеллі. В 1906 році перейшов на архієпископство Новари. У грудні 1923 року став митрополитом туринським. В грудні 1926 р . папа Пій XI надав йому кардинальську гідність з титулом пресвітера.<https://cardinals.fiu.edu/bios1926-ii.htm#Gamba> [доступ : 10.08.2022].

1927 р. його направили до Закладу ім. Ксьондза Семца у Варшаві на вул. Ліповій 14, в котрому від 1919 р. функціонувала Салезіянська Школа Ремесел. Там кс. Роман працював катехетом закладу і школи. До цього дому Святої Родини в 1922 р. з Освенцима перенесено курію Провінції св. Станіслава Костки – салезіянський інспекторат. Згідно рішення інспектора кс. Антоня Гльонда кс. Романа Невітецького призначили інспекторіальним секретарем Провінціональної Курії у Варшаві, що знаходилась на вул. Ліповій 14, де він працював у 1928-1930 рр. В липні 1930 р. він прибув до Верхньої Сілезії – до Погжебеня коло Рацібожа, де працював організатором і директором закладу. Монаша обитель Пресвятої Діви Марії Допомоги Вірних в Погжебеню була створена 24 березня 1931 року. В ній було відкрито Малу Духовну Семінарію для тзв. Синів Марії, котрі були учнями приватної нижчої класичної гімназії. Перші роки існування для цього закладу були дуже важкими, передовсім через брак професійного дидактичного персоналу. Недостатне приготування учнів до малої матури в Рибніку мало не спричинилося до закриття закладу воеводськими освітніми органами влади в Катовіцах²⁰.

У першому шкільному 1930/1931 році було прийнято 32 учні. Щороку школа збільшувала кількість класів, а в шкільному 1933/1934 році мала чотири гімназійних класи. Кількість учнів становила 120 хлопців, з котрих 100 мешкало в інтернаті, решта доїжджала на навчання з навколишніх місцевостей. До Подгжебеня зголошувались учні, які з огляду на старший вік не могли навчатися в державних школах. Там вони мали можливість закінчення середньої школи і евентуального продовження навчання у семінарії. Перша група випускників малої семінарії в Подгжебеню в 1934 році після закінчення четвертого класу гімназії була прийнята до новіціату.

Осіб, що прибували до Погжебеня з намірами здобуття освіти і посвяти життя службі Господу Богу поступово приготовляли і формували як потенціальних кандидатів до духовного стану. Щоденна Служба Божа з Причастям, евхаристичне вечірне богослужіння, спільні з салезіянами ранкові і вечірні молитви, закінчені традиційним вечірнім „словцем”²¹, урочисті засідання релігійного і патріотичного характеру, літургійні трідууми і новенни перед релігійними святами, чинні молодіжні релігійні товариства, музика і співи, любительські театральні вистави і спортивні гуртки були виховними

20. W. W. Żurek SDB, *Salezjańskie szkolnictwo ponadpodstawowe w Polsce 1900-1963. Rozwój i organizacja*, Lublin 1996, s. 115-122.

21. Тзв. вечірне словце – короткі (3-2 хвилини) промови, котрі щоденно після спільних вечірніх молитв вихованців і салезіянців виголошувались настоятелем дому або спеціально вибраним салезіянином для переказання важливої інформації, поради чи духовної думки з метою утримування властивої моральності, виховного ефекту чи особистої культури на щодень.

і формаційними заходами, котрі використовувалися салезіянами у цьому закладі. У ньому працювали виключно салезіяни, переважно 4 священники, 3 клерики-асистенти і брат. Такою монашою обителлюю школою керував кс. Р. Невітецький. Панувала там гармонія між настоятелями і вихованцями, котрі спільно проводили час відпочинку, в тому числі і з кс. Невітецьким, котрий незважаючи на труднощі при ходьбі після обіду і вечері прогулювався в товаристві малосемінаристів. Вихованці ніколи не були свідками непорозумінь між наставниками. Кс. Невітецький був добрим проповідником. Так само і його вечірні „слівця” трапляли до сердець слухачів²². У формаційному впливі салезіянів на малосемінаристів просліджувалось дбання про розвиток священничого покликання гімназіалістів, але без примусу. Перед початком навчання у четвертому класі директор Р. Невітецький заохочував учнів, щоб ці, хто не планує присвятити своє життя священничому станові перейшли до державної гімназії або до салезіянської гімназії в Освенцимі, котра мала права державної школи. Таким чином вони могли уникнути труднощів при здачі державних випускних іспитів (матури) після навчання у приватній гімназії, котрим була мала семінарія в Погжебеню у зв'язку з виразною нехиттю тогочасної шкільної влади в Рибніку до нижчої семінарії в Погжебеню.

Про атмосферу, яка панувала у нижчій семінарії в Погжебеню згадує кс. Б. Шиманський: „Ми ніколи не бачили нашого ксьондза директора нервовим. Якщо виникала потреба привести когось до порядку, він робив це делікатно і по батьківськи... Був поблажливий у фінансових справах. Біднішим учням давав знижки на оплати, особливо це стосувалося учнів більш старанних і зразкових. В останньому класі майже щотижня проводив конференції, що стосувалися аскетизму і покликання монашого життя, особливо салезіянського. Таким чином він інформував і приготував охочих до новіціатського шляху”²³.

Для випускників Малої Духовної Семінарії в Погжебеню, котрі ішли до салезіянського новіціату в Червінську над Віслою, атмосфера і дисципліна новіціату не були несподіванкою. Все це було знайоме їм ще з Погжебеня. Тамтешній директор кс. Невітецький дуже багато зробив для виховання кандидатів до салезіянського згромадження. Його шестирічне наставництво в Подгжебеню та співпраця з тамтешнім формаційним і дидактичним персоналом принесла добрі результати. Від 1934 р. перші кандидати з Подгжебеня були прийняті до новіціату. Протягом наступних п'яти років дійшло

22. Ks. B. Szymański, *Wspomnienie o Księdzu Romanie Niewiteckim w 60. rocznicę śmierci*, „Wiadomości Inspektoriatne Salezjańskiej Prowincji św. Jacka – Kraków”, 4 (2001), s. 10.

23. B. Szymański, *Wspomnienie o Księdzu Romanie Niewiteckim*, s. 10.

ще 60 випускників Погжебеня. Ті, які стали священниками, працювали на польських землях та на місіях. Кілька стало дієцезіяльними священниками. Решта, котрі створили свої родини, часто згадували і підкреслювали, що перебування в салезіянському закладі було важливим моментом у їхньому житті. Позитивні наслідки виховання можна було досягнути завдяки використанню салезіянської виховної системи, що базувалася на розумі, вірі і любові, творцем якої був кс. Ян Боско (1815-1888)²⁴. Після шести років праці в Погжебеню кс. Р. Невітецький перейшов у 1936 р. на рівнозначну посаду до Дашави у львівській архидієцезії. Там в 1904 р. повстав історично другий по Освенцимі салезіянський дім. У ньому був організований салезіянський новіціат, а від 1906 р. також семінарійні студії філософських курсів. У наступному році клериків філософії разом з новіціатом перенесено до Радней, в Словенії, а заклад в Дашаві, так як і в Погжебеню призначено для тзв. синів Марі. Для них діяла Мала Духовна Семінарія. До неї приймали всі три частини поділеної Польщіонаків у віці 16-30 років, котрі доповнювали свої знання з програми нижчої класичної гімназії²⁵. В Дашаві салезіяни проводили душпастирську діяльність для місцевих вірян у відкритій ректоральній каплиці. Ксьондз Р. Невітецький був останнім директором в Дашаві до вибуху другої світової війни. Цю посаду він отримав після кс. Пйотра Верталяка, котрий будучи зв'язаний з будовою тамтешнього костелу залишився в Дашаві парохом. Там теж директор кс. Р. Невітецький присвятив себе формаційній праці з малосемінаристами з неменшою відданістю²⁶.

5. Друга світова війна

Незважаючи на пануючий настрій передчуття війни і переконання, що польське військо зупинить агресора з Заходу, 20 серпня 1939 р. в Дашаві розпочалися заняття. У вересні цього ж року виникла потреба відіслання до родинних домівоч учнів, котрі прибули на навчання у шкільному 1939/1940 р. Ксьондз Роман прощався з учнями та благословив їхна непевне майбутнє.

24. Ks. B. Szymański, Wspomnienie o księdzu Romanie Niewiteckim w 60 rocznicę śmierci, Wisła, w grudniu 2001 roku, s. 2-3.

25. W. Żurek SDB, *Salezjańskie szkolnictwo ponadpodstawowe*, s. 41-45.

26. *Niewitecki Roman (1891-1926-1942)*, w: R. Dzwonkowski SAC, *Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRS 1939-1988*, Lublin 2003, s. 437; *Pamiętka Dwudziestopięcioletnia Zakładu Salezjańskiego w Daszawie 1905-1930*, Warszawa 1930, s. 12-16; J. Ślósarczyk SDB, *Historia Prowincji Świętego Jacka Towarzystwa Salezjańskiego w Polsce*, t. 2: *Lata międzywojenne 1919-1939*, Pogrzebień 1960, s. 225 [мпс-АSІК].

Робив це з надією, що його як воєнного інваліда вшанують та дадуть йому спокій. На жаль. Радянська влада закрила дашавський заклад, а він був змушений рятуватися втечею. Ксьондз Невітецький прибув до Львова, де замешкав приватно. Там у 1940 р. він був арештований НКВС і ув'язнений у львівській в'язниці перевлаштований з казарм 26 Полку Піхоти. Там перебувало кілька тисяч мужчин. Звідтам з групою в'язнів він був депортований до Радянського Союзу. Після трьох тижнів подорожі засуджені добралися до пересилочно-роздільчого табору в Медвежегорску, де після лікарського огляду в'язнів направляли до різних таборів²⁷.

26 липня 1940 р. кс. Роман Невітецький прибув з групою 58 польських громадян до місцевості недалеко Білого моря та був розміщений в таборі № 7, у 2 відділі Біломорсько-Балтійського каналу в Карело-Фінській АРСР²⁸ з адміністрацією табору у селищі Пяльма. Зв'язок між табором та його адміністрацією (27 км) утримувалась завдяки вузькоколіній залізниці, котра не доходила до табору, а закінчувалась кілька кілометрів раніше, при складі дерева. Залізницею довозилось в'язнів до табору, а на зворотній дорозі загрузували дерево. Літом 1940 р. цей табір був у будові. Два існуючі бараки з трудом містили біля 800 засланців. Крім праці при вирубуванні, сортуванні та транспорті дерева засланці будували чергові бараки і табір²⁹.

Згідно зі свідченням очевидців кс. Невітецький працював при вирубці лісів. Побутові умови були важкими, а пануючий там голод збирав страшні жнива.

„Кухні не було, страва готувалася в котлах під відкритим небом, провізорична лазня перероблена зі стайні за огорожею, їжа огидна: протягом кількох місяців нам давали консервовану конину, яка постійно смерділа”³⁰. В'язні, котрим вдалося вижити у засланні і виїхати з табору після тзв. амністії для поляків³¹ і зустріти там ксьондза Невітецького свідчили, що

27. Тамже, s. 225; A. Świda, *Towarzystwo Salezjańskie*, s. 196.

28. Республіка у північно-західній частині Російської Федерації біля Білого моря, на границі з Фінляндією. Була створена в 1920 р. на землях архангельської і олонецької губерній заселених карелами. Автономна адміністративна одиниця Робітничка Карельська Комуна була перетворена в 1940 р. в Карело-Фінську Автономну Радянську Соціалістичну Республіку. Це мало бути кроком до анексії Фінляндії. Після невдачі у тзв. зимній війні і відході від планів анексії Фінляндії у липні 1956 р. знову було змінено статус республіки і вернулося до стану перед 1940р., а Карело-Фінська РСР знову була включена до Російської Федерації. S. Kalbarczyk, *Wykaz łagrów sowieckich miejsc przymusowej pracy obywateli polskich w latach 1939-1943*, cz. 1, Warszawa 1993, s. 144-145.

29. W. Żurek SDB, *Salczjańscy Męczennicy Wschodu*, s. 182.

30. Цит. за: S. Mora, P. Zwiernik, *Sprawiedliwość sowiecka*, Włochy 1945, s. 251.

31. Тзв. амністія для поляків – звільнення частини громадян Польщі арештованих і депортованих НКВС після агресії СРСР на Польщу. Після трактату 28 вересня 1939

протягом всього періоду заслання він потаємно і чинно проводив душпастирську працю, між іншим сповідав в'язнів, дбав за Святе Причастя для них, додавав відваги та підтримував словами аж до часу, коли сам впав та помер. З приводу безмежного виснаження та рани з часів I світової війни, яка відкрилася на нозі, ослаблений організм не впорався і кс. Р. Невітецький помер 4 січня 1942 року³².

Військовий лікар, підполковник др Владислав Л. Бандровський зі Стараховіц – засланець перед виїздом 14 лютого 1942 р. з табору для допомоги в організації війська ген. Владислава Андерса, описуючи ситуацію у цьому таборі подає багато подробиць про кс. Р. Невітецького, який був чудовим прикладом священика і достойної людини.

„Вже виходячи з цього табору смерті 14 лютого 1942 року я лишив понад 600 помираючих. Польських громадян прибуло 58, з них станом на 12 лютого 1942 лишилося 19 осіб, решта померла. Зокрема померли суддя з Вільна Юзеф Ішора, інженер Вацлав Гожковський, старенький землевласник Зигмунт Тиський, двоє двоюрідних братів Зилінських, землевласник з Новгородщини капітан запасу Луціян Бохвіць, директор слезіянського закладу в Дашаві кс. Роман Невітецький, достойний і праведний священик, котрий від перших хвилин нашої неволі своїм незламним спокоєм духа підтримував усіх – помер 4 січня 1942 року”³³.

р. про поділ Польщі між III Рейхом і СРСР радянська влада здійснила в жовтні 1939 року формальну анексію окупованих територій II Речі Посполитої, на котрих почалися процеси „советизації” життя населення і систематичних репресій НКВС. Після агресії Гітлера на СРСР радянська влада під тиском Британії була змушена відновити дипломатичні стосунки з урядом РП, згодитись на звільнення ув'язнених і депортованих поляків та на створення Польських Збройних Сил в СРСР під командуванням ген. Владислава Андерса. При виконанні договору Сікорський-Майський від 30 липня 1941 р., 12 серпня 1941 року Президія Верховної Ради СРСР видала декрет про амністію для громадян Польщі. За даними НКВС декрет мав стосуватися 220 381 осіб як *бувших громадян Польщі*. За даними НКВС декрет мав стосуватися 220 381 осіб як *бувших громадян Польщі*. В тому числі 26 160 полонених, яких теж окреслювали як *бувших*. P. Wiczorkiewicz, *Historia polityczna Polski 1935-1945*, Warszawa 2010.

32. *Niewitecki Roman (1891-1926-1942)*, w: R. Dzwonkowski SAC, *Leksykon duchowieństwa polskiego*, s. 438; K. Szczerba, *Niewitecki Roman SDB (1891-1942)*, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa metropolii lwowskiej obrządku łacińskiego ofiar II wojny światowej 1939-1945*, red. J. Krętosz, M. Pawłowiczowa, Opole 2007, s. 258; S. Mora, P. Zwierniak, *Sprawiedliwość sowiecka*, s. 251.
33. САКІ, Група: Померлі співбрати. Приватні документи кс. Романа Невітецького. Pro Memoria re: Don Roman Niewitecki, Torino 1966 (Opere Don Bosco, Direzione Generale, Via Cottolengo 32, Torino 109).

Відомість про смерть кс. Невітецького салезіянські настоятелі у Кракові отримали тільки в 1946 році. Родина ще в 1947 році розшукувала кс. Романа Невітецького, померлого 4 січня 1942 року.

Бібліографія

Архівні джерела

Архидієцезіальний архів у Познані (ААП), Sygn. PM 104/21, Księga chrztów parafii Janków Zalesny rok 1891.

Салезіянський Архів Краківської Інспекторії у Кракові (САКІ), Група: Померлі співбрати. Приватні документи кс. Романа Невітецького. Dokumenty osobowe ks. Romana Niewiteckiego.

Опрацювання

Elenco Generale Società di S. Francesco di Sales al 1 Gemmaio 1912. Antico Continente, [Torino] 1912.

Elenco Generale Della Società di S. Francesco di Sales al. 1 Gennaio 1913. Antico Continente, [Torino] 1913.

Kalbarczyk Sławomir, *Wykaz łagrów sowieckich miejsc przymusowej pracy obywateli polskich w latach 1939-1943, cz. 1*, Warszawa 1993.

Księga ofiary zbrodni wojennych lat 1939-1945 na terenie Archidiecezji Lwowskiej obrządku łacińskiego, w: *Lista strat wśród duchowieństwa Metropolii Lwowskiej Obrządku łacińskiego w latach 1939-1945*, red. J. Krętosz, M. Pawłowiczowa, Opole 2005, s. 23-44.

Mora Sylwester, Zwierniak Piotr, *Sprawiedliwość sowiecka*, Włochy 1945.

Niewitecki Roman (1891-1926-1942), w: R. Dzwonkowski SAC, w: *Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRR 1938-1988*, Lublin 2003, s. 437-438.

Pamiętka Dwudziestopięciolecia Zakładu Salezjańskiego w Daszawie 1905-1930, Warszawa 1930.

Personel salezjański i wychowankowie Zakładu im. Księdza Bosko w Oświęcimiu 1898-1917, oprac. i wyd. W. W. Żurek SDB, Lublin 2014.

Szczerba Kazimierz, *Niewitecki Roman SDB (1891-1942)*, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa metropolii lwowskiej obrządku łacińskiego ofiar II wojny światowej 1939-1945*, red. J. Krętosz, M. Pawłowiczowa, Opole 2007, s. 258-259.

- Szymański Bronisław ks., *Wspomnienie o Księdzu Romanie Niewiteckim w 60. rocznicę śmierci*, „Wiadomości Inspektoriatne Salezjańskiej Prowincji św. Jacka – Kraków” 4 (2001) s. 10.
- Szymański Bronisław ks., *Wspomnienie o księdzu Romanie Niewiteckim w 60 rocznicę śmierci*, *Wiśła*, w grudniu 2001 roku, s. 1-3.
- Ślósarczyk Jan SDB, *Historia Prowincji Świętego Jacka Towarzystwa Salezjańskiego w Polsce*, t. 1: *Pierwsi Polacy Salezjanie*, Pogrzebień 1960 [МПС-АSІК].
- Ślósarczyk Jan SDB, *Historia Prowincji Świętego Jacka Towarzystwa Salezjańskiego w Polsce*, t. 2: *Lata międzywojenne 1919-1939*, Pogrzebień 1960 [МПС-АSІК].
- Świda Andrzej SDB, *Towarzystwo Salezjańskie. Rys historyczny*, Kraków 1984.
- Ustawy Towarzystwa św. Franciszka Salezego poprzedzone wstępem napisanym przez założyciela ks. Jana Bosko*, Kraków 1907.
- Wieczorkiewicz Paweł, *Historia polityczna Polski 1935-1945*, Warszawa 2010.
- Żurek Waldemar Witold SDB, *Pastoralna działalność kinematograficzna i re-kolekcyjna księdza Bronisława Szymańskiego*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, 103 (2015) s. 307-375.
- Żurek Waldemar Żurek SDB, *Salezjańscy Męczennicy Wschodu*, Lublin 2003.
- Żurek Waldemar SDB, *Salezjańskie szkolnictwo ponadpodstawowe w Polsce 1900-1963. Rozwój i organizacja*, Lublin 1996.
- Żurek Waldemar Witold SDB, *Szkoły salezjańskie w Oświęcimiu na tle salezjańskiego szkolnictwa średniego ogólnokształcącego i zawodowego na ziemiach polskich 1900-1939*, Lublin 2010.

Резюме

Народжений в період національної неволі в Великопольщі, вихований батьками у національному та католицькому дусі Роман Невітецький вирішив реалізувати своє священиче та монаше покликання у салесянів. Його формація і наука були перервані мобілізацією до пруського війська після вибуху I світової війни, з котрої він після п'яти років повернувся воєнним інвалідом. Досяг вимріяного священицтва в 1926 році свяченнями у Турині. У своїй священичій праці о. Невітецький зосередився на дидактично-виховних осередках, в основному він був настоятелем в Погжебеню у Верхій Сілезії і в Дашаві біля Стрия. В червні 1940 р. його арештувало НКВС. Був вивезений у Карело-Фінську Радянську Республіку, де через півтора року помер внаслідок жаклих побутових умов та праці у таборі. Тільки в 1946 р. оо. Салесяни дізналися про час і місце смерті о. Романа Невітецького.

Ключові слова: історія Церкви; історія II світової війни; історія польських салесянів; радянські концтабори як форма нищення народів.

80. ROCZNICA ŚMIERCI ZESŁAŃCA SOWIECKIEGO KSIĘDZA ROMANA NIEWITECKIEGO 1891-1942

Streszczenie

Urodzony w okresie niewoli narodowej w Wielkopolsce, a wychowany w duchu narodowym i katolickim przez rodziców, Roman Niewitecki zdecydował się realizować powołanie kapłańskie i zakonne u salezjanów. Jego formacja i nauka zostały przerwane mobilizacją do wojska pruskiego po wybuchu I wojny światowej, z której powrócił po przeszło pięciu latach jako inwalida wojenny. Osiągnął upragnione kapłaństwo w 1926 roku święceniami w Turynie. Jego praca kapłańska skupiała się na placówkach dydaktyczno-wychowawczych, głównie na stanowisku przełożonego w Pogrzebieniu na Górnym Śląsku i w Daszawie koło Stryja. W czerwcu 1940 roku został aresztowany przez sowieckie NKWD. Wywieziony do Karelo-Fińskiej Republiki Sowieckiej, półtora roku później zmarł w okropnych warunkach bytowych i pracy w łagrze. Salezianie dopiero w 1946 roku dowiedzieli się o czasie i miejscu śmierci ks. Romana Niewiteckiego.

Słowa kluczowe: historia Kościoła; historia II wojny światowej; historia salezjanów polskich; łagry sowieckie jako forma zagłady narodów.

REV. ROMAN NIEWITECKI 1891-1942, A SALESIAN. THE 80TH DEATH ANNIVERSARY OF THE SOVIET EXILE

Summary

Roman Niewitecki, born in Wielkopolska under partitions, and raised in a national and Catholic spirit by parents, decided to pursue a priestly and religious vocation among the Salesians. His formation and education were interrupted by the mobilization to the Prussian army after the outbreak of World War I, from which he returned after more than five years as a war invalid. He was ordained as a priest in 1926 in Turin. He focused on teaching and educational institutions in his ministry, mainly as a supervisor in Pohrebenie in Upper Silesia and Daszawa near Stryj. The NKVD arrested him in June 1940. Deported to the Karelo-Finnish Soviet republic, he died a year and a half later in terrible living and working conditions in a gulag. The Salesians learned about the time and place of Fr Roman Niewitecki's death only in 1946.

Key words: Church history, World War II history, history of the Polish Salesians, Soviet gulags as a form of destruction of nations.